

ДЕЗАДАПТАЦІЯ СУБ'ЄКТА ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ОБ'ЄКТНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ

Наталія БОГДАНОВА, Марина КОНОНОВА,
Неля КОНОНЕНКО, Сергій ХАРЕНКО

Copyright © 2008

Постановка проблеми. Дослідження, проведені у контексті психодинамічної теорії (Т.С. Яценко), свідчать про те, що формування об'єктних відношень не завершується у ранньому дитинстві, а продовжується у підлітковий період під впливом первинних лібідних об'єктів, що пізніше має вияв у поведінці дорослої людини. Едіпів комплекс у підлітковому віці особливо інтенсивно впливає на виникнення об'єктних відношень через те, що спілкування у цей період – один із провідних факторів психічного розвитку, серед показників якого є адаптація особи до соціуму. Формування цих відношень та спричинення ними дезадапційних процесів у підлітків й зумовило нагальність дослідження даного феномена.

Відомо, що важливим компонентом адаптації є узгодження самооцінок і домагань суб'єкта з його можливостями і з реальним соціальним довкіллям. Адаптація охоплює в себе різні рівні – фізіологічний, біологічний, психологічний і соціальний. Спілкування, вираженим компонентом якого є відношення, взаємини між людьми безпосередньо пов'язані з об'єктними відношеннями. Для прояснення терміна “об'єктні відношення”, згадаємо, що об'єкт не просто тотожний об'єктивній реальності, а презентує таку її частину, яка знаходиться у взаємозв'язку із суб'єктом. При цьому виділення суб'єктом об'єкта відбувається у певній пізнавальній діяльності, котра відображає властивості цієї реальності.

Отож об'єктність дана суб'єкту у його відчуттях, проте це постає у прихованій, недиференційованій формі, що імпліцитно втілює характеристики об'єктних відношень, які виявляються у процесі психоаналізу емпіричного матеріалу головню завдяки інтерпретації. Остання передбачає розкриття закономірностей об'єкта (об'єктних відношень), а не слідування логіці мислення самого психолога як суб'єкта. Рух-поступ від спостережуваного рівня пізнання почуттів, котрі переживає учасник психокорекційного процесу, до проникнення в об'єктивно існуючі у його психіці інфантильні детермінанти таких переживань – це не відступ від цих відношень, а навпаки – шлях до співвіднесеності їх з об'єктивністю детермінант в несвідомому. Таким чином через їх пізнання актуалізується “пожвавлення”, а відтак і відкриваються можливості управління та свідомого регулювання психіки. Пізнання об'єктних відношень можливе у психокорекційних групах за методом активного соціально-психологічного навчання (АСПН), розробленого Т.С. Яценко. Під час глибинної психокорекції враховується, що об'єктні відношення, які приховані від суб'єкта і самостійно ним не усвідомлюються, впливають на поведінку особистості поза її свідомим контролем.

У психоаналізі об'єкт визначається як одна із основних категорій. Об'єкт – це “те, на що спрямована дія; те, що потрібно суб'єкту для досягнення інстинктивного задоволення; те, з чим співвідноситься себе суб'єкт. У працях з психоаналізу суб'єкт – це майже завжди людина, частини людини або символи того чи іншого” [10, с. 105]. Отож об'єкт найчастіше відноситься до людини. Ця назва стала загальноживаною після того, як З. Фройд визначив об'єктом лібідного потягу (первинним лібідним об'єктом) людину, з допомогою якої досягається задоволення. Проте поняття “об'єкт” треба розуміти ширше: “це людина або що-небудь інше, що може сприяти задоволенню бажання” [14, с. 394]; “реальна фізична особа або річ; психічний образ людини, іншої живої істоти або неживого предмета; комплекс переживань, котрі стосуються певної ситуації” [6, с. 308]. “У психоаналізі під об'єктом розуміють... реальну або надуману людину, її складові частини та образи, на які спрямовані потяги, бажання суб'єкта” [4, с. 339].

Розрізняють зовнішній і внутрішній об'єкти. Шляхом ідентифікації із зовнішнім лібідним об'єктом відбувається інтроєктування його рис та утворення внутрішнього об'єкта. Зовнішній об'єкт “усвідомлюється суб'єктом як зовнішній стосовно себе на протилежності внутрішньому об'єкту” [10, с. 105]. Останній визначається як “об'єкт-уявлення, яке набуло значимості зовнішнього об'єкта. Внутрішні об'єкти являють собою фантоми, тобто ті образи, котрі зустрічаються у фантазіях, на які людина реагує як на “реальні”; до того ж вони виникають із зовнішніх об'єктів шляхом інтроєкції і вважаються локалізованими у внутрішній (психічній) реальності” [10, с. 105]. Фантазії, котрі беруть початок у несвідомому, є всесильними, а тому “об'єкт відчувається як реально існуючий – всередині чи поза суб'єктом” [14, с. 394–395]. Зовнішній об'єкт є ідентичним внутрішньому, тому що наділяється реальними рисами, які повно відповідають йому. Відбувається інтроєкція рис тієї людини, котра набуває значущості через наявність унікальних переживань до неї. Такі об'єкти – первинні лібідні особи (об'єкти), єднання з якими неможливе через існування табу на ці стосунки, що зумовлює замішуюче інтроєктування їх емоційних, інтелектуальних рис.

Досліджувані відношення передбачають “суб'єктивні взаємозв'язки між людьми, які об'єктивно виявляються у характері і способах взаємних впливів людей під час спільної діяльності і спілкування, дії системи установок, орієнтувань, очікувань, стереотипів та інших диспозицій...” [12, с. 264]. Тому вони характеризують певну усталеність взаємозв'язків. Зокрема, В.М. Лейбін у словнику з психоаналізу дає наступне визначення об'єктних від-

ношень: це “відношення людини до навколишнього світу людей і речей, засноване на сприйнятті реальних або уявних об’єктів та можливих способів взаємодії з ними, <...> це внутрішні відношення, формування яких здійснюється під впливом відповідних способів сприйняття світу, адекватних чи неадекватних реакцій на нього, нормальних чи патологічних форм захисту, які виникають у ранньому дитинстві і дають про себе знати в житті дорослої людини” [4, с. 334]; це “відношення суб’єкта до світу в цілому, а також до окремих частин та аспектів дійсності..., спосіб сприйняття реальності, основа для формування емоційного і когнітивного досвіду особистості, стійкий порядок взаємодії з іншими людьми. У такій інтерпретації об’єктні відношення постають модусом цілісної особистості і можуть використовуватися у ролі одиниці аналізу її активності” [2, с. 158]; “результат особистісної організації, певного типу сприйняття об’єктів і способів захисту, які обираються” [6, с. 310], а також певна внутрішня картина, котра створюється суб’єктом завдяки ставленню до об’єкта, суб’єктивний зразок взаємовідносин, що поєднує свідомі уявлення та несвідомі процеси суб’єкта.

Дослідженням об’єктних відношень займалися такі психологи, як А. Фройд, М. Кляйн, Р. Спітц, М. Маллер, Г. Левальт, Д. Віннікот та інші. Їхні теорії походять від спостережень З. Фрейда стосовно впливу об’єктів на розвиток “Я” особистості. Вони надають особливого значення об’єктним відношенням у структуруванні несвідомої сфери суб’єкта. Останній інтроектує у собі риси первинних лібідних об’єктів, часто з негативною валентністю через домінування їх у сімейних стосунках. Інтроектування таких рис та їх невинуватене перенесення (проектування) в актуальну ситуацію негативно позначається на стосунках з оточенням і структурує емоційну сферу та поведінку суб’єкта.

Більшість психологів вважають, що висока ступінь психічних порушень, які призводять до дезорганізації, пов’язана з розладами ранніх стадій об’єктних відношень. Так, А. Фройд зауважує, що шизоїдна і шизофренна симптоматика розвиваються в осіб, чий психічний розвиток зупинився на стадії дитячого аутизму, тоді як порушення симбіотичних стосунків з матір’ю призводить до тяжких форм депресії. М. Кляйн пов’язує з об’єктними відношеннями два основних типи тривоги, яку може переживати особистість – персекуторна (страх переслідування, боязкість ворожого ставлення з боку оточення) і депресивна (страх втрати любимого об’єкта), яка, зокрема, властива для підлітків, у котрих залишається несформованим уявлення про позитивне стійке власне “Я” [2, с. 179].

Водночас установлено, що дезадаптаційні процеси пов’язані з депресивною травмою і надмірною тривогою, а також зі страхом розриву об’єктних відношень. “Зіштовхнувшись зі значною кількістю ситуацій тривоги, – пише М. Кляйн, – “Его” намагається заперечувати їх, а коли тривога досягає найвищого рівня, тоді “Его” навіть заперечує факт того, що воно взагалі відчуває любов до об’єкта. Результатом може стати тривале пригнічення любові” [5, с. 77].

Дезадаптація часто трапляється з підлітками, трижними у сфері міжособистісних відносин. Заперечуючи відчуття любові, вони поводяться досить агресивно

стосовно об’єкта любові (матері, батька, сіблінгів), “отримують у відповідь зневажання, або відторгнення і критику, переконуються у відсутності емоцій у відповідь і розширюють це переживання до значних меж, вважаючи себе абсолютно непривабливими, а інших людей – нездатними любити” [2, с. 168]. З цього очевидно, що процес дезадаптації особи пов’язаний з об’єктними відношеннями. Поняття адаптації у психоаналітичному словнику визначається як “здатність успішно й прийнятним чином взаємодіяти з оточенням” [8, с. 24], і як відповідність між індивідом і середовищем, що передбачає наявність процесів взаємодії, інтеграції, самовизначення суб’єкта в соціумі. Для дезадаптації показовими є процеси розлагодження взаємодії, дезінтеграції, блокування та гальмування самовизначення, самоствердження особи в суспільстві. Іншими словами, дезадаптація – це порушення зв’язку між особою та іншими людьми; наявність кризово-фрустраційних станів, неадекватність сприйняття зворотного зв’язку від інших осіб, приписування їм злих намірів, залежність суб’єкта від інфантильних програм побудови взаємин, у яких особистісна зацікавленість знаходиться поза свідомістю.

Феномен дезадаптації особи значною мірою пов’язаний із процесом ідентифікації, який є активним складником формування об’єктних відношень. За участі ідентифікації відбувається “привласнення” певних рис первинного лібідного об’єкта, в “Я” (самість) у вигляді окремих інтроектів за допомогою яких і здійснюється ототожнення із найближчими людьми, що зумовлює поведінку, в якій присутня інша первинно-лібідна особа. Отже, ідентифікація (лат. *identifico* – ототожнюю) – неусвідомлене ситуативне уподібнення себе зі значущим іншим як зразку, за яким стоїть емоційний зв’язок з ним. У психоаналізі ідентифікація розглядається як один із механізмів психологічного захисту, що полягає в несвідомому уподібненні себе з іншим лібідним об’єктом, який може викликати негативні переживання [9, с. 149]. Тому може відбуватися підміна (заміщення) тієї чи іншої риси особистості, котра є значимою (лідер, керівник тощо) іншою інтегрованою від лібідного об’єкта, що, безсумнівно, спричинює дезадаптацію та амбівалентність почуттів.

Нам імпонує думка З. Фрейда про те, що людина ідентифікується не з цілим об’єктом, а лише з певними рисами, інтроектами значущих для неї первинних лібідних об’єктів. Тоді об’єктні відношення сприяють поєднанню інтроектів як від матері, так і від батька. Психіка несвідомо відбирає ті інтроекти, які є типовими для сімейних стосунків або членів сім’ї. При цьому “енергетична пріоритетність” інтроектів залежить від “психологічної сили” будь-кого із членів сім’ї. В аналізованих відношеннях обов’язково присутня проективна ідентифікація, котра передбачає наявність ідентифікації за уявним образом підлітка, а не за реальним об’єктом. “Проективна ідентифікація – це процес, за допомогою якого людина уявляє, що вона знаходиться всередині певного об’єкта, зовнішнього щодо себе” [10, с. 51]. У процесі такого приєднання до батьків, учителів, вихователів, які ідеалізуються підлітком, забезпечується відчуття сили, що є таким же активним процесом, як і амбівалентне ставлення до них. Проективна

ідентифікація вирішує едіпову ситуацію шляхом проєктування на зовнішній об'єкт (об'єкт-лібідо) не лише своїх почуттів, але й частини себе (власних рис), уможливаючи тим самим певне єднання з ним, що однак може призводити до дезадаптації.

Психокорекція суб'єкта за методом АСПН передбачає виявлення системи усталених характеристик психіки, які пов'язані із глибинно-психологічними цінностями суб'єкта. Індивідуальні особливості його поведінки залежні від логіки несвідомого, що знаходиться в суперечності з логікою свідомого. Спираючись на гіпотезу, що психіка особистості цілісно спричинена як свідомою, так і несвідомою сферами, нами обстоюються принципи цілісного її вивчення. Методи роботи, які застосовуються в АСПН, ґрунтуються на спонтанній активності суб'єкта, котрий презентує глибинний зміст психіки, який формується під впливом батьків, зокрема матері. Причому вплив останньої на формування об'єктних відношень у ранньому дитинстві є визначальним.

Відсутність тактильного контакту з матір'ю ускладнює розвиток емоційної сфери, а згодом призводить до соціальної дезадаптації. А. Фройд відмічала, що розлучення дитини з матір'ю на тривалий час можуть порушити їх відношення і викликати стійкі негативні наслідки на все її життя. “Повернувшись до матері, дитина може дивитися на неї з кам'яною байдужістю, немов вона зовсім незнайома людина. Це означає, що її внутрішня репрезентація зникла – змінилось її внутрішнє ставлення до неї” [14, с. 122]. Через недостатню інтроєкцію “хорошого” об'єкта (відсутність справжньої матері) посилюється тривожність і відчуження зовнішнього світу. Дефіцит позитивних емоційних переживань та високий рівень дезінтеграції призводить до зниження позитивного афективного фону, емоційного тону. Передчасне розлучення з материнським об'єктом зумовлює затримку формування відчуття себе як суб'єкта активності, тому що один материнський об'єкт для дитини володіє рисами одразу багатьох об'єктів. Це унеможливило здатність конструктивно взаємодіяти з оточенням у подальшому житті.

Г. Левальт стверджує, що порушення ранніх стосунків матері і дитини призводять до розладів об'єктних відношень. Інстинкти, які виявляються в ранній взаємодії матері і дитини, формують примітивний рівень людської психічної діяльності й мотивації. Він усуває догму З. Фрейда про те, що біологія є базисом для психології, а натомість акцентує увагу на важливості інстинктивних потягів і синтезуючої функції “Его” в контексті об'єктних відношень. Інстинктивні потяги та об'єкти не існують ізольовано. Інстинкти забезпечують реалізацію об'єктних відношень у реальності й водночас останні, спільно з реальністю, обумовлюють утілення в дійсність задатків-інстинктів. Г. Левальт заперечує твердження, що у результаті впливу біологічних стимулів на психічний апарат виникають інстинктивні потяги, стверджуючи, що останні створені психікою. Він вважає, що базовою функцією психіки є “породження психічних репрезентацій, найбільш примітивні із яких – репрезентації задоволення і незадоволення” [7, с. 298]. Таким чином інстинктивні потяги, “Его” та об'єкти створюються психікою в контексті взаємодії матері та дитини і ґрунтуються на первинному їх єднанні.

М. Малер, спостерігаючи за немовлятами та їх ма-терями в ігровій кімнаті, фіксувала виникнення об'єктних відношень у перші три роки життя. Вона пов'язує їх формування із розвитком психіки дитини відповідно до поведінки матері. Остання спочатку сприймається як частковий об'єкт (наприклад, груди, які приносять задоволення). Поступово, з розвитком відношень з об'єктами, немовля створює “цілісну психічну репрезентацію образу матері, а також унікальний, стабільний і психічно репрезентований образ самого себе як відмінного від свого первинного об'єкта любові” [7, с. 300]. Розглядаючи етапи розвитку об'єктних відношень, дослідниця виділяє процеси сепарації та індивідуації, котрі є відмінними, хоча й пов'язаними між собою явищами. Сепарація – це процес формування дитиною інтрапсихічної репрезентації себе, виокремленої від репрезентації матері. Проте це не фізичне, просторове розмежування від матері чи втрата міжособистісних відносин, а розвиток інтрапсихічного відчуття можливості функціонувати незалежно від неї (поза нею). Індивідуація – спроба немовляти бути індивідуальністю, зрозуміти (відчути) свої індивідуальні характеристики. “Оптимально індивідуація і сепарація йдуть поруч, але можуть розходитись у результаті затримки або прискореного розвитку того чи іншого” [7, с. 300]. Коли дитина починає оволодівати мовленням, взаємодія з матір'ю як зовнішнім об'єктом набуває дистантності, що зумовлює формування почуття самотності й страху втратити її любов, котре приходиться на зміну страху втрати самозначущого об'єкта. Відчуття роз'єднання з матір'ю забезпечує виникнення розщеплення, яке дитина повинна подолати шляхом розлучення з улюбленим (“хорошим”) об'єктом. Під час дорослішання тенденція дистантності може виявлятися у стосунках з іншими людьми, яка спричинює дезадаптацію суб'єкта. За умови сприятливого розвитку відносин матері та дитини, остання долає фізичну віддаленість від неї шляхом набуття здатності самотійно справлятися з самотністю. М. Малер чітко показала, що адекватна емоційна відкритість матері або того, хто виконує її функції, й афективний контакт немовляти з нею – вирішальні фактори благодатних умов для формування психічних структур, які забезпечують незалежне функціонування емоційного стану.

Психологічні дослідження підтверджують виразні намагання дитини в підлітковому віці відокремитися від батьків. Завдяки інтроєктованим рисам первинних лібідних об'єктів підліток прагне стати дорослим і здійснює спробу виконувати батьківські функції не лише стосовно самого себе, а й щодо членів сім'ї. Самостверджуючись, він порівнює себе з батьками і демонструє, що внутрішньо (невидимо для самого себе) не гірший, і це виявляється у поведінці відокремлення. Підліток чинить опір керівництву собою з боку інших та ілюзорно підкріплює тенденцію “від слабкості до сили” (прагнення бути сильним).

Цікавою є теорія розвитку об'єктних відношень, запроваджена Д. Штерном. Вона ґрунтується на внутрішньому суб'єктивному досвіді немовляти і його міжособистісному контексті та, на відміну від концепцій, що спираються на структурну теорію З. Фрейда, на

уявлення про інтрапсихічні структури, які формуються в міжособистісній взаємодії. Головну роль тут відіграє відчуття себе, котре присутнє від народження. Д. Штерн стверджує, що “власне “Я” є первинним організуючим принципом” [7, с. 303], а також зауважує, що нові форми поведінки (вміння) перетворюються в суб’єктивні позиції відчуття себе в контексті іншого і виконують організуючу функцію.

М. Балінт звертає увагу на формування базисного дефекту, наявного у рамках об’єктних відношень. Це – дефект базальної структури особистості, щось схоже на вадку або шрам. Учений відмічає, що психоаналітичний підхід сприяє виявленню об’єктних відношень, які впливають на поведінку впродовж усього життя особистості й засвідчують її залежність від первинних лібідних об’єктів, з якими вона контактує з дитинства. Він зосереджує увагу на примітивних формах поведінки і переживаннях особистості, для чого вводить поняття “первинної об’єктної любові”. Ним описується існування сексуальної діяльності, котра забезпечує відчуття життєво важливої потреби дитини і згодом дорослої людини бути любимим.

Міжособистісні відносини, які сприяють задоволенню потреб об’єкта, на думку Г.С. Саллівана [11], впливають на формування сприятливого образу об’єкта. Персоніфікований образ матері як злої чи доброї закріплюється у вигляді комплексної персоніфікації певного образу, котрий організовує “стосунки у зовсім ізольованій міжособистісній ситуації, ... і впливає на ставлення до інших людей...”, тобто діє на досвід, який викликав тривогу в ранньому періоді розвитку дитини, змінюючи “характер більш пізніх міжособистісних взаємовідносин” [11, с. 78]. Згідно з міркуваннями А. Адлера [1], дитина, навіть досягаючи дорослого віку, відтворює звичну структуру взаємостосунків. Теза Г.С. Саллівана підтверджується дослідженнями за методом АСПН: тривога, яка виникає в ранній період розвитку дитини, зокрема в період формування Едіпового комплексу, часто є передумовою виникнення дезадаптаційних ознак її поведінки.

Вочевидь трьохсторонній (батько, мати, я) характер об’єктних зв’язків та едіпових конфліктів сприяє формуванню психічної структури дитини [13, с. 129]. М. Балінт зазначає, що первинні об’єктні відношення тотожні первинній любові та напруженню, яке спричинене наявністю третього об’єкта [6, с. 147]. Є підстави погодитися з думкою М. Балінта, що Едіпів комплекс впливає на формування об’єктних відношень особи та зумовлює дезадаптаційну поведінку в стосунках із власними батьками, а завдяки переносам – потім із іншими людьми. Отож наявність едіпової ситуації унеможливує чуттєве єднання особи з батьками й спричинює з’яву прагнення до самостійності, ізолювання, самотності.

П. Блос характеризує об’єктні відношення у підлітковому віці як процес “вторинної індивідуалізації”, котрий передбачає два взаємопов’язаних процеси – роз’єднання з батьками, відмова від них як первинних об’єктів любові та пошук заміни їм поза сім’єю. У цьому віці відбувається руйнування ідеального батьківського образу, сформованого в ранньому дитинстві. Поряд із збереженням інфантильного образу ідеальних

батьків присутньою є різка їх критика як таких, котрі принесли розчарування, відчуття несправедливості, неадекватності тощо і постають як індикатори дезадаптації підлітка першочергово у сімейних стосунках. За таких умов підліток переживає втрату підтримки, виникнення відчуття внутрішнього спустошення, котре супроводжується хворобливим відчуженням від близьких і відсутністю об’єкта любові. Задля задоволення потреби у стосунках, уникнення відчуття спустошення, закріплення самооцінки, здобуття психологічної незалежності він все більше внутрішньо зорієнтований на однолітків. Останні надають підтримку у вирішенні внутрішнього конфлікту, спричиненого послабленням попередніх інфантильних зв’язків з лібідними об’єктами. Підліток зберігає свою незалежність доти, поки не відбудеться ідентифікація із ідеалізованими батьківськими об’єктами [14].

Під час повторного примирення з батьками підліток намагається відновити попередні інфантильні зв’язки. “Слугуючи прогресивним цілям, регресивне відновлення попередніх інфантильних об’єктних відношень може посилити амбівалентність, яка нагадує першопочаткову фазу примирення” [14, с. 133]. П. Блос відмічає, що відновлення амбівалентних почуттів впливає на виникнення у підлітка значної кількості нестійких думок, немотивованих учинків, імпульсів, дій тощо. Це пояснює наявність у цьому віці суперечливих почуттів, а саме любові і ненависті, активності і пасивності, мужності і жіночності, захопленості і відсутності інтересу, тенденції до залежності і незалежності. “Характерний для підлітка негативізм треба розуміти не лише як вираження ворожості, а й як важливий засіб захисту “Я” від “пасивного капітулювання”, який дозволяє йому зробити вирішальний крок у процесі індивідуалізації” [14, с. 133].

У підлітковому віці формується здатність відрізняти всемогутні, ідеалізовані репрезентації лібідних об’єктів, які виникли в ранньому дитинстві, від реальних батьків. Крім того, підліток набуває здатності, передусім у процесі зближення із найближчими родичами, встановлювати дружні відносини з ними, при цьому відчуваючи себе незалежним. Ідентифікація з батьками у ранньому дитинстві, закладаючи підґрунтя для формування “Над-Я”, частково втрачає свою значущість: підліток уже здатний інтроєкувати у своє “Я” окремі риси батьків.

Ф. Тайсон і Р.Л. Тайсон зазначають, що у разі успішної вторинної індивідуалізації особистість “починає сприймати своїх батьків як „достатньо хороших” або, принаймні, виявляти певне співпереживання до їхніх недоліків” [13, с. 134]. Крім того, зменшується хвороблива амбівалентність до едіпових та едіпових об’єктних зв’язків, виникають зрілі відносини з батьками, які приносять взаємне задоволення. Виникає здатність “інтегрувати вимоги реальності із конфліктами об’єктних відношень, суперечностями і прив’язаністю особистості” [12, с. 135].

Дослідження за методом АСПН обґрунтовують важливість едіпової ситуації, яка структурує взаємовідносини особи з довкіллям. Вона створює передумови для дезадаптації суб’єкта через формування: а) почуття неповноцінності, яке породжується фізичною недосконалістю і соціальною незрілістю; б) розвинутої

системи умовних цінностей; в) амбівалентних почуттів до батьків і до самого себе та до людей; г) єдності з окремими психологічними рисами батьків навіть у віддалених від первинної лібідної ситуації стосунках. Внутрішня суперечливість психіки, котра є наслідком пережитої едіпової ситуації, часто впливає на виникнення порушень у міжособистісних стосунках суб'єкта. Інша людина починає сприйматися ним як об'єкт, важливий для задоволення певних потреб, нереалізованих у ранньому дитинстві з лібідними об'єктами. Останнє породжує дезадаптацію через використання іншої людини для власної психотерапії, для нівелювання травм, отриманих у дитинстві.

Т.С. Яценко у зв'язку з цим пише, що “об'єктні відношення – це залежність від типових стосунків, які склалися у первинній лібідній ситуації” [15, с. 378]. Вони є заміщенням едіпової ситуації, певного її емоційного фону, який був притаманний взаєминам у власній сім'ї. Тому їх формування відбувається в емоційній атмосфері, котра у ранньому дитинстві єднала особу зі значущими людьми. В дорослому віці суб'єкт невидимо моделює ситуацію так, щоб вона відтворювала подібне емоційне тло стосунків, що виявляється у феномені “вимушеного повторення”. Дослідниця зазначає, що “вивчення об'єктних відношень можливе через пізнання особливостей їх детермінації у “Я”: чим більшою мірою розвинута особистісна проблематика суб'єкта (внутрішня суперечливість), тим більшого вираження набувають прояви захисних реакцій, супровідними для яких є відступи від реальності, що означає зростання об'єктних аспектів у функціонуванні “Я” [15, с. 378].

Отже, об'єктні відношення пов'язані з механізмами, які на латентному рівні керують поведінкою суб'єкта й ситуативно визначають характер його стосунків та емоційний стан. Феномен цих відношень передбачає наявність певної некерованої свідомістю суб'єкта активності, яка нерідко ігнорує соціальні вимоги із-за пріоритетності глибоких потягів, спричинюючи дезадаптацію поведінки. У будь-якому разі об'єктні відно-

шення детермінуються глибинно-психологічно і тим самим мають емотивні важелі у визначенні ставлення до інших людей, що дисонує з їхньою психологічною сутністю та інтересами й незмінно порушує гармонію взаємин особи з навколишнім світом.

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. – М.: Прогресс, 1995. – 296 с.
2. Калина Н.Ф. Основы психоанализа. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001. – 352 с.
3. Лейбин В. Постклассический психоанализ. Энциклопедия. – Т. 2. – М.: Территория будущего, 2006. – 568 с.
4. Лейбин В. М. Словарь-справочник по психоанализу. – СПб.: Питер, 2001. – 688 с.
5. Психоанализ в развитии. Сборник переводов / Ред.-сост. А.П. Поршенко, И.Ю. Романов. – Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 176 с.
6. Психоанализ. Популярная энциклопедия / Сост. и науч. ред. П.С. Гуревич. – М.: Олимп; АСТ, 1998. – 592 с.
7. Психоаналитическая хрестоматия. Классические труды / Науч. ред. и авт. вступл. М. В. Ромашкевич. – М.: 2005. – 431 с.
8. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Педагогика-Пресс, 1997. – 440 с.
9. Психологична енциклопедія / Автор-упоряд. О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
10. Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа / Пер. с англ. С.В. Воронина и И. Н. Гвоздева / Под ред. канд. филос. наук С.М. Черкасова. – СПб.: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 1995. – 288 с.
11. Салливан Г. С. Интерперсональная терапия в психиатрии. – М.–СПб., 1999. – 200 с.
12. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Харвест, 2003. – 554 с.
13. Тайсон Ф., Тайсон Р.Л. Психоаналитические теории развития / Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2006. – 407 с.
14. Хиншелвуд Р. Д. Словарь кляйнианского психоанализа / Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2007. – 566 с.
15. Яценко Т. С., Мелоян А. Е., Иваненко Б. Б., Горобець Т. В. Психоаналіз об'єктних відношень суб'єкта в контексті проблеми агресії // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2004. – Т. 6. – Вип. 1. – С. 377–385.

Надійшла до редакції 15.01.2008.

СУПЕРВІЗІЯ ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА

Оксана УСАТЕНКО

Copyright © 2008

Сучасні тенденції розвитку психологічної служби зумовлюють потребу у висококваліфікованих фахівцях у сфері практичної психології, які б мали ґрунтовні теоретичні знання та досконало володіли навичками їх використання у професійній діяльності. Одним із методів фахової підготовки психологів-практиків та підвищення їх кваліфікації в царині психокорекції є супервізія.

Термін “супервізія” традиційно пов'язується зі сферою психотерапії, де розуміється як консультування психотерапевта у процесі практичної роботи більш досвідченим фахівцем [9, с. 874]. Супервізія – це “кон-

сультатійна практика, обговорення клінічного випадку чи його фрагменту, що сприяють професійному навчанню аналітика” [7, с. 574]; “один із методів підготовки та підвищення кваліфікації у сфері психотерапії; форма консультування психотерапевта під час його роботи більш досвідченим, спеціально підготовленим колегою, що дозволяє психотерапевту (супервізованому) систематично бачити, усвідомлювати, розуміти й аналізувати свої професійні дії і поведінку [4, с. 609]. У загальному вигляді супервізорство визначають як “інтерактивний, оцінний процес, у якому професійно